

## Editorial: O hledání kvality v době kafemlejnkové

V roce 1968, kdy vyšlo první číslo *Pedagogické orientace*, jsem ještě nebyl na světě. Je možné pouze spekulovat, jak by dnes *Pedagogická orientace* vypadala, kdyby nedošlo k nucené dvacetileté pauze v jejím vydávání (1970–1990). Navzdory nepříznivému osudu si *Pedagogická orientace* počínaje ročníkem 1991 postupně vydobyla své místo na slunci a patří v současnosti k tomu nejceněnějšímu, čím pedagogická věda v Česku disponuje. Už proto je mi ctí převzít zodpovědnost za vedení *Pedagogické orientace* a rád bych zdůraznil, že projevenou důvěru vnímám jako velký závazek a současně také jako výzvu.

Bývá pravidlem, a zřejmě se i očekává, že nově zvolení šéfredaktoři vědeckých časopisů seznámí autory i čtenáře se svou vizí dalšího směřování časopisu. Ani já nebudu výjimkou, avšak bych rád předeslal, že moje osoba nepřináší do redakce *Pedagogické orientace* nový a svěží vítr. Téměř osm let jsem v redakci působil v roli zástupce vedoucího redaktora a bylo by zvláštní, pokud bych se snažil *Pedagogickou orientaci* výrazněji vychylovat z kurzu, na jehož stanovování jsem se dlouhodobě podílel. Jako člověk spoluzodpovědný za současný stav a fungování *Pedagogické orientace* tedy nepokládám za vhodné, abych na tomto místě formuloval nějaké vzletné programové vize. V minulém funkčním období jsme v redakci časopisu podnikli důležité kroky k zajištění co nejvyšší kvality publikovaných textů, například jsme mimo jiné zavedli důkladné redakční čtení rukopisů na vstupu, tj. před zahájením recenzního řízení. Soudě podle informací a zkušeností kolegyň a kolegů působících v redakcích jiných vědeckých časopisů (domácích i zahraničních) je možné *Pedagogickou orientaci* s přihlédnutím k mnohdy specifickým českým podmínkám považovat za relativně kvalitní, prosperující a dobře fungující časopis. Pevně věřím, že tomu tak bude i nadále a v redakci budeme odvádět profesionální, přestože dobrovolnou práci.

*Pedagogickou orientaci* vnímám jako po všech stránkách otevřený a komunikující časopis – snad to obdobně cítí i autoři, recenzenti a čtenáři. Otevřenou komunikací mám na mysli víc než obligátní proklamaci a ujištění, že cílem (staro)nového redakčního kolektivu je nadále udržovat a zvyšovat kvalitu časopisu. Tak to je a mělo by i být. V této chvíli považuji za potřebné a užitečné sdílet s autory, recenzenty a čtenáři pět palčivých problémů, s nimiž se chtě nechtě bude *Pedagogická orientace* v blízké budoucnosti potýkat. Popisované problémy jsou mimo jiné důvodem, proč své angažmá v *Pedagogické orientaci* chápu jako výzvu. Kvalita vědních oborů se v současnosti posuzuje podle

stavu a kondice časopisů, které tyto obory profilují (a orientují). S vědomím související zodpovědnosti bude na pozadí mého pojednání aktuálních a akutních problémech možná prosvítat něco, co by bylo možné považovat za programový manifest Pedagogické orientace.

*Problém č. 1: Co je kvalitní rukopis a jak ho získat?*

Úsilí o stále větší kvalitu publikovaných textů se v současnosti stalo zakládajícím zřejmě všech editorů významných vědeckých časopisů. Po příchodu postmoderny si ale jen málokdo troufá soudit, co je kvalitní věda a co ne. V české pedagogice je možné s trochou nadsázky identifikovat různé vědecké školy (pražskou, brněnskou... – dle potřeby doplňte), každá si drží určitá témata a dle svých možností buduje a rozvíjí svébytné a bezesporu kvalitní teoretické rámce, terminologie a metodologie. Proti tomu, že si každý dělá na svém, a jde mu to od ruky, nelze nic namítnout. Přesto se domnívám, že Pedagogická orientace by měla spatřovat kvalitu především v publikování textů relevantních pro širší odbornou komunitu. Kromě požadavku, aby v Pedagogické orientaci byly uveřejňovány skutečně originální myšlenky, poznatky a objevy, je třeba autory nabádat, aby nové vědění bylo vždy zasazeno do širšího oborového i mezioborového kontextu. To pochopitelně vyžaduje větší rozhled, čas a tvrdou práci – což jsou veličiny, které dnešní model hodnocení vědy (bohužel) není (a v blízké době asi ani nebude) s to zohlednit a ocenit. Domnívám se, že není od věci, aby redakce aktivněji vstupovala do komunikace s autory – dbala na kumulativnost tuzemského pedagogického vědění při současném důrazu na provázanost s aktuálními zahraničními poznatky, teoriemi a metodologickými standardy. Jde o to, aby obecnější intelektuální dopad studií publikovaných v Pedagogické orientaci byl co největší, pokud možno s přihlédnutím k tomu, že čtenář přistupuje k textu vždy skrze vlastní normy hodnoty a potřeby. Sám si vybavuji několik nedávno publikovaných textů, u nichž jsem cítil potřebu přečíst si je hned, tedy nikoli později, případně vůbec. Abychom dokázali takové texty získat, musí si redakce Pedagogické orientace klást závažné otázky: Komu časopis slouží? Kdo ho čte a proč? Kdo do něj píše a proč?

*Problém č. 2: Naplňuje Pedagogická orientace svou očekávanou roli ve vztahu k České pedagogické společnosti, potažmo k české pedagogické komunitě?*

Jsem rád, že Pedagogická orientace představuje hmatatelný důkaz života a fungování České pedagogické společnosti a podílí se na odbourávání zažitého stereotypu o potřebě resuscitace vymírající Obce. Toto dlouhodobé

klišé je dle mého názoru mnohem více odrazem polarity pedagogické komunity přiklánějící se k tradičnímu duchovědnému pojetí pedagogiky jako vědy o výchově na jedné straně a pojetí pedagogiky jako nomotetické vědy budující svou teorii především na poznatcích empirického výzkumu na straně druhé. Jednalo by se o nošení sov do Atén, pokud bych nyní vysvětloval, v čem spočívají klady a zápory obou pojetí. Pedagogická orientace bude i nadále vítat přehledové a výkladové příspěvky založené na hutném popisu poznatků z výzkumu pedagogických jevů, případně odhalování jejich vzájemných souvislostí. Bez těchto příspěvků by ostatně nebylo možné hovořit o pedagogice jako o vědecky založené disciplíně. Zároveň Pedagogická orientace ocení také příspěvky z teorie a filosofie výchovy řešící například otázky hodnocení a norem, které žádná exaktní věda se svými prostředky není s to zodpovědět. Přitom právě řešení těchto otázek je pro pedagogiku velmi naléhavé, neboť čistě vědecko-výzkumný přístup odmítající cokoliv, co nebylo přesně a objektivně zjištěno, případně kvantifikováno, může vést k odklonu od hledání cílů, k nimž by měla výchova a (školní) vyučování směřovat. Byl bych rád, aby si Pedagogická orientace udržela status jedné z klíčových publikačních platforem pedagogiky, mimo jiné i tím, že bude nadále vytvářet publikační prostor, v němž budou popisně vysvětlující výzkumy naplňovat informační a kontrolní roli vůči textům normativně zaměřeným.

*Problém č. 3: Jak zajistit Pedagogické orientaci větší prestiž a viditelnost?*

Nelze si nepovšimnout současné nadprodukce vědeckých časopisů, jež si kladou za cíl být v co nejkratším čase součástí privilegovaných vědeckých databází. Je diskutabilní, zda takto zúžený cíl není příliš formalistický a zda časopisy, které se k němu hlásí, neslouží pouze k ždímání státního rozpočtu, resp. produkci vědeckých bodů. V Pedagogické orientaci si uvědomujeme, že formální kritéria, například přítomnost časopisu ve vybraných databázích, jsou v současnosti pro autory rukopisů vysoce důležitá. Zároveň ale kvůli honbě za vědeckými body nechceme obětovat prestiž a reputaci časopisu například tím, že budeme ve větší míře poskytovat publikační prostor nekvalitním (jazykově i obsahově) anglicky psaným textům a vyzývat autory k extenzivnímu citování našeho časopisu. V podstatě se potýkáme s typickými dilematy vědeckých časopisů, jež jsou publikovány převážně v malých národních jazycích. Tato dilemata a související problémy přiléhavě pojmenovali v nedávném jubilejním čísle Sociologického časopisu O. Císař, T. Stöckelová

a M. Skovajsa.<sup>1</sup> Pokud bych měl zmiňované autory parafrázovat, jde o to, že pokud se má jakýkoli sociálněvědní časopis převážně vycházející v češtině dále rozvíjet, musí opustit svůj národní status, což se neobejde bez změny jazyka časopisu a dalších nástrah, které mohou časopis zavést do mnoha slepých uliček a začarovaných kruhů souvisejících s otevřením časopisu směrem do globální vědecké arény. Pedagogická orientace jako periodikum vydávané převážně v malém národním jazyce a malé pedagogické komunitě je pochopitelně vzdálena světové špičce a zjevně neexistuje recept, jak ji k ní přiblížit. Větší vliv, prestiž a viditelnost časopisu v mezinárodním vědeckém společenství je nepochybně žádoucí, ale je nutné se ptát, za jakou cenu. Pokud by Pedagogická orientace opustila hájemství českého jazyka a českých luhů a hájů, jednak by přestala být jedním z reprezentativních časopisů české pedagogiky a jednak by přestaly mít smysl články domácích autorů založené na importu zahraničních poznatků, trendů, teoretických konceptů a metodologií do českého diskursu a utváření české pedagogické terminologie. Zároveň by časopis nemohl fungovat jako diskusní platforma (nejen) o česky psané pedagogické literatuře a o specificky českých problémech. Přitom není zaručeno, že by do časopisu proudily desítky či stovky kvalitních textů zahraničních autorů. Zkušenosti jiných časopisů vypovídají spíše o opaku. Přesto/proto, že se čím dál více stáváme závislími na tom, co nám zpřístupní filtry vědeckých databází, je nezbytné usilovat, aby Pedagogická orientace i nadále byla jejich součástí.

*Problém č. 4: Podaří se v Pedagogické orientaci zachovat tzv. malé žánry?*

Jedním z klíčových benefitů živých vědeckých časopisů je kritická reflexe aktuálního vývoje v příslušném oboru. Zatímco aktuálně platná metodika hodnocení vědy vytváří tlak na publikování započitatelných výstupů – zejména recenzovaných studií, malé žánry a drobné texty tím pochopitelně trpí, některé dokonce mizí. Nevedou se menší filozofické, epistemologické, metodologické, terminologické, koncepční aj. debaty profilující obor, neboť ne každý autor má prostor a ambice své názory argumentačně prohloubit

<sup>1</sup> Císař, O., & Stöckelová, T. (2014). Mezinárodní a veřejně relevantní. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 50(5), 641–644.

Skovajsa, M. (2014). Celková a zahraniční citovanost Sociologického časopisu: výsledky citační analýzy. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 50(5), 671–712.

Skovajsa, M. (2014). Místo Sociologického časopisu / *Czech Sociological Review* mezi sociologickými časopisy podle bibliometrických indikátorů. Úvaha nepřilíš jubilejní. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 50(5), 759–778.

do podoby recenzovaných studií. To podvazuje věcnou diskusi v rámci oboru a oslabuje prostor k dialogu. Vlivem toho, že autoři jsou hnáni do rychlé tvorby mnoha pseudovědeckých statí, chybí argumentační výzbroj pro veřejnou diskusi nad problémy, jejichž řešení se od pedagogů očekává. Mezi tzv. malé žánry svým způsobem patří také vnitřní neveřejná oborová diskuse odehrávající se v recenzních posudcích nabízených rukopisů. Časopisy s náročným recenzním řízením jsou platformou, na které autoři mohou získat anonymizovanou (netvrdím, že vždy anonymní) zpětnou vazbu na vlastní práci. Vysoká odbornost rukopisů a jejich úzká teoretická a metodologická zaměřenost způsobuje, že je obtížné pro některé z rukopisů najít vhodné recenzenty. Netřeba připomínat, že kvalitní recenzenti jsou pro obor nepostradatelní. Jednak je kvalitních recenzentů málo a musí své síly rozložit mezi více časopisů, a jednak imperativ publikování platí také pro ně. Pokud recenzenti odmítnou nějaký rukopis posoudit (což se zatím stává pouze výjimečně), bývá recenzní řízení zdlouhavé, někdy i vleklé a značně přesahuje pro autory i redakci únosnou časovou mez.

*Problém č. 5: Jak by mohla Pedagogická orientace přispívat k integraci slabě propojených ostrovů specializace bádání (nejen) v pedagogice?*

V dnešní době nikdo nemůže přečíst vše, co se v oboru napíše. Časopisů je příliš a knih také. Časopisy ani knihy se již nečtou od první do poslední strany (pochválen budiž ten, kdo tak stále činí). Pokud jde o produkci české pedagogiky, mnohdy se nemohu ubránit dojmu, že některé texty si autoři píší víceméně sami pro sebe, případně pro velmi úzký okruh čtenářů, zpravidla spolupracovníků. Také v mezinárodním měřítku se ukazuje, že polovinu publikovaných vědeckých textů nikdo nečte (kromě samotných autorů, editorů a recenzentů/oponentů) a 90 % z nich není nikdy citováno.<sup>2</sup> Už proto je dle mého názoru nutné Pedagogickou orientaci více otevřít směrem k hraničním a příbuzným vědním oborům a příslušným odborným komunitám. Pokud připustíme, že hranice mezi jednotlivými sociálními vědami jsou výrazně prostupné a čím dál méně zřetelné, nemá cenu pedagogiku uzavírat ve slonovinové věži (dle mého názoru je toto přirovnání namístě). Hranice jsou spíše než ve vymezení objektu, předmětu či metodách zřetelné v institucionální rovině. Je třeba začít bojovat s předsudky uvnitř komunity pedagogů vůči jiným sociálním vědám a bořit mýtus o uzavřenosti komunity pedagogů

<sup>2</sup> Cribb, J., & Sari, T. (2010). *Open science: Sharing knowledge in the global century*. Collingwood: CSIRO Publishing. (cit. s. 1)

vůči okolnímu světu. Z mého pohledu je žádoucí, aby se mezi autory i recenzenty rukopisů nabízených Pedagogické orientaci oproti minulosti ve větší míře objevovali (pokud to bude z pohledu tématu, metodologie nebo jiného aspektu relevantní) zástupci filozofie, psychologie, sociologie, kulturní antropologie, ekonomie, geografie aj. Větší otevřenost časopisu může na jedné straně přinést náročnější odborné diskuse a kontroverze, na druhé straně to v dlouhodobějším časovém horizontu umožní časopisu profilovat se nejen multidisciplinárně, ale především multiinstitucionálně. Zde upozorňuji, že témata ryze pedagogická by ovšem měla i nadále zůstat doménou pedagogů, neboť časopis by měl sloužit především jim. Jak ostatně vyplývá z názvu časopisu, obsahové těžiště Pedagogické orientace by mělo být především v textech akcentujících pedagogický pohled na pojednávané skutečnosti.

Výše popsaná pětice problémů je charakteristická tím, že je za ní snaha a potřeba budovat étos kvalitní a společensky odpovědné vědy. Závazek vydávat v době kafemlejnkové respektovaný vědecký časopis se neobejde bez profesionality, úsilí, trpělivosti, vytrvalosti, pokory a úcty k tradici. Chtěl bych touto cestou vyjádřit upřímné uznání svým předchůdcům za obětavou činnost pro časopis a rád bych na jejich práci úspěšně navázal. Jmenovité poděkování si zaslouží zejména doc. T. Janík, který Pedagogickou orientaci v minulých osmi letech zušlechťoval, směřoval a profilel.<sup>3</sup> Pevně věřím, že Pedagogická orientace zůstane i nadále stabilní, respektovanou a zároveň přístupnou publikační platformou a médiem umožňujícím adekvátně a dostatečně rychle reagovat na aktuální potřeby oboru.

*Petr Knecht*

---

<sup>3</sup> Zvídavé čtenáře odkazuji na inaugurační editorial T. Janíka (PedOr, 2007, č. 1; dostupný online), který pro svou nadčasovost vybízí k hlubšímu zamyšlení a ohlédnutí se za dosavadním vývojem Pedagogické orientace.